

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu

Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Riina Rinne

PEREVÄGIVALLA MÕJU LASTELE ÜHE KOOLI NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja:

MA Kadri Soo

Tartu 2020

Käesolevaga kinnitan, et olen koostanud bakalaureusetöö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikad ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Riina Rinne

Abstract

Impact of domestic violence on children in one school example

The aim of the bachelor's thesis was to find out how the violence between parents affects the child's feelings, relationships with peers and coping at school. I also wanted to analyze how witnessing domestic violence can affect children's life satisfaction. Based on this, I compiled a questionnaire and conducted a survey among the 6-9th grade students in a school in Põlva's County.

310 students aged 12-16 years from Põlva School participated in this study.

Nearly half of the students in the study responded that they had experienced at least one case of emotional or physical violence between parents in their family. In most cases, children reported emotional violence (shouting and humiliation). 7% of the students in the study admitted that there was also physical violence by the father against the mother and 4% reported that the mother beat the father.

Half of the children exposed to domestic violence, felt unhappy after a serious quarrel between their parents and noted that it was difficult to concentrate and study at school. One third felt fear and guilty of the quarrel and did not want to go to school at all. More than 90% of children who witnessed violence between their parents pointed to the fact that they have had quarrels with their friends and that almost half have had conflicts with the teacher at school. One significant problem was that 82% of children from violent families have difficulty falling asleep.

Children whose parents are violent towards each other are generally less satisfied with their lives than those who do not witness violence. Only 27% of children from violent families who participated in the study are completely satisfied with their lives. 32% of children from violent families were completely satisfied with the safety and. 14% were satisfied with their future.

My research has shown that parental violence has an impact on children's feelings, relationships with peers and coping at school and life satisfaction.

Keywords: Witnessing of domestic violence, children's feelings, life satisfaction, coping at school

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1 Perevägivald teoreetilised käsitlused ja mõju lastele	7
1.1 Peretüli <i>versus</i> perevägivald	7
1.2 Lapsed perevägivaldas	9
1.3 Perevägivald toimumist seletavad teoreetilised lähtekohad	10
1.4 Perevägivald pealtnägemise mõjud lastele	12
1.5 Uurimisprobleem	14
2 Metoodika	15
2.1 Uurimismeetod	15
2.2 Valim	15
2.3 Andmekogumine	16
2.4 Tunnused ja analüüsimeetodid	17
3 Analüüs	19
3.1 Vanemate vahel esinev vägivald laste hinnangul	19
3.2 Perevägivald mõju laste tundmustele	20
3.3 Perevägivald mõju sotsiaalsetele suhetele	22
3.4 Perevägivald mõju laste rahulolule	24
4 Arutelu	26
Kokkuvõte	30
Kasutatud kirjandus	31
Lisa 1	34

SISSEJUHATUS

Perevägivallast rääkimine on tõusnud viimaste aastatega väga aktuaalseks. Seda näitab selgelt ka kuritegevuse statistika. Alates 2018. aastast on märgatavalt tõusnud isikuvastaste kuritegude registreerimine, selle põhjuseks võib pidada avalikkuse kasvanud teadlikkust perevägivallast ja peamiselt politsei suurenenud tähelepanu sellele varem varjus olnud probleemile (Tamm, s.a). Tamm toob välja, et 2019. aastal registreeriti 4119 perevägivallakuritegu, mis on 2018. aastaga võrreldes 14% rohkem. Lisaks märgib ta, et on kasvanud nii teatamine kui ka perevägivallajuhtumite arv, mida politsei. Statistika kohaselt on iga teine vägivallakuritegu Eestis perevägivallajuhtum. Kõige sagedamini on tegemist meeste vägivallaga naiste vastu ning paraku juhtub seda tihti laste juuresolekul. Üha rohkem räägitakse, et perevägivalla nägemine või kuulmine on isegi tõsisemate tagajärgedega, kui lapse otsene vägivalla kogemine (Soo, Reitelmann, ja Laan, 2012). Oma igapäevatöös puutun kokku juhtumitega, kus lapsed on perevägivalla tunnistajad, mõnel juhul on just nemad väljakutse tegijad.

Naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioonis (edaspidi Euroopa Nõukogu konventsioon; 2017) on välja toodud, et perevägivalla nägemine või kuulmine on samamoodi tõsiste tagajärgedega, nagu lapse otsene vägivalla kogemine. Eestis on perevägivalda palju uuritud. On uuritud, kuidas see mõjutab täiskasvanuid vägivalla ohvreid (Soo, 2010), kuidas erinevad ametkonnad saaksid aidata perevägivalla ohvreid – enamasti siis naisi (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011a), millised on erinevate spetsialistide arusaamised perevägivalla toimetulekust (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011b) ja veel teisi. Vähem on pööratud tähelepanu lastele, kui perevägivalla pealtnägijatele.

Lapsed võivad kogeda perevägivalda mitmel erineval viisil. Nad võivad kuulda vanemaid teineteist ähvardamas või halvustamas, näha üht vanemat vihasena ja teist hirmununa. Nad võivad kuulda, kuidas üks vanem teist lööb, vigastab või lõhub hoopis asju. Halvemal juhul on laps ise vägivalla sihtmärk. Vägivaldses peres elavad lapsed hirmus, et sellised sündmused korduvad pidevalt. Lapsed püüavad leida toimetulekuks oma viisid. Lapsed võivad otsida abi stabiilsemast ja turvalisemast keskkonnast kas vanavanemate, sõprade või mõne muu usaldusisiku juurest. Mõned ei pruugi oma hirmu ja stressi välja näidata, teised võitlevad probleemidega kodus ja koolis (National Child Traumatic Stress Network, 2014). Vägivaldses keskkonnas elades võivad lapsed saada vale eeskuju inimsuhete kohta ja võivad omaks võtta oma vanemate vägivaldse käitumismustri, esialgu oma eakaaslastega suheldes, kuid hiljem ka pereelus. Lapsed õpivad, et vägivalla kasutamine oma tahtmise saamiseks on normaalne.

Bakalaureusetöö eesmärk on teada saada vanemate vahelise vägivalla mõju lapse tundmustele, suhetele eakaaslastega ja koolis toimetulemisele. Samuti analüüsin, kuidas võib lähedaste vägivalla pealtnägemine mõjutada laste elu ja rahulolu selle erinevate aspektidega. Lähtuvalt sellest koostasin ankeedi ja viisin läbi küsitluse Põlvamaa ühe kooli 6.–9. klassi õpilaste hulgas.

Minu töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis käsitlen töös kasutatavaid mõisteid, annan ülevaate- perevägivalla teoreetilistest lähtekohtadest ning toon välja võimalikud vägivalla pealt nägemise mõjud erinevas vanuses lastele ning sõnastan eesmärgi ja küsimused. Teises peatükis tutvustan uurimismetoodikat ning valimit. Kolmandas peatükis keskendun uurimistulemustele ja analüüsile. Neljandas peatükis toon välja omapoolse arutelu ja ettepanekud.

1 PEREVÄGIVALLA TEOREETILISED KÄSITLUSED JA MÕJU LASTELE

Siin peatükis annan kõigepealt ülevaate perevägivalla tähendusest. Esitan, millised on erinevad vägivalla liigid. Seejärel toon välja perevägivalla teoreetilised seletused ning perevägivalla mõju lastele.

1.1 Peretüli *versus* perevägivald

Väga lihtne on omavahel segi ajada mõisteid peretüli ja perevägivald. Tüli puhul saab rääkida olukorrast, kui kõikidel osapooltel on võrdne õigus oma seisukohti väljendada, mis on pigem omavaheline vaidlemine mingite erimeelsuste tõttu. Tülid võivad tekkida igapäevastest olmeprobleemidest, kus esialgne leebe sõnavahetus võib üle minna vihaseks konfliktiks, kus üks osapooltest väljendab oma pahameelt ja teine kaitseb enda seisukohti. Tüli käigus tuuakse mõnikord välja juba ka uusi teemasid mittepuutuvaid asjaolusid, kuid tüli puhul lõpeb olukord enamasti, kas kompromissidega või üks osapool tõmbub lihtsalt tagasi (Mis on perevägivald, s.a). Tülid ei lõppe kunagi füüsilise rünnakuga. Tülisid võib ette tulla kõigis peredes, kuid üldjuhul ei lähe need üle perevägivallaks. Euroopa Nõukogu konventsiooni (2017) järgi on perevägivald igasugune füüsiline, seksuaalne ja psühholoogiline vägivald, mis on toime pandud perekonnaliikmete vahel. Pole vahet, kas vägivalda kasutatakse koduseinte vahel või avalikus ruumis. Sama konventsiooni järgi peetakse perevägivallaks ka mistahes vägivallaakti, kui see on toime pandud endiste või praeguste abikaasade või partnerite vahel, sõltumata sellest, kas osapooled elavad või on elanud koos samas elukohas. Erinevalt peretülist on perevägivalla puhul tegu teise inimese korduva ja süstemaatilise allutamiselega enda tahtele (Mis on perevägivald, s.a).

Soo, Reitelmann ja Laan (2012) toovad välja perevägivalla erinevused, lähtudes ohvri ja vägivallatseja seotusest. Autorid eristavad põlvkondadesisest vägivalda, mille alla kuulub paarisuhtevägivald ja õdede vendade omavaheline vägivald. Paarisuhtevägivald puhul peavad autorid silmas vägivalda endiste ja praeguste elukaaslaste, partnerite või abikaasade vahel. Autorid eristavad naiste vägivaldsust meeste vastu ning meeste vägivaldust naiste vastu. Kui mehed kasutavad rohkem süstemaatilist vägivalda, et partnerit oma tahtele allutada, siis naiste vägivald on pigem reaktsioon stressiolukordadele või enesekaitse (Soo 2010). Kuna bioloogiliselt on mehed naistest tugevamad ja jõulisemad, põhjustab meeste vägivald tõsisemaid tagajärgi, kui naiste poolne vägivald. Erinevalt meestest kasutavad naised rohkem emotsionaalset vägivalda (Soo, Reitelmann, ja Laan, 2012). Veel toovad Soo jt (2012) välja põlvkondade vahelise vägivalla.

Autorid eristavad vastavalt laste vägivaldsust oma vanemate vastu, sh eakate väärkohtlemist ja vanemate vägivaldsust laste suhtes, mida nimetavad laste väärkohtlemiseks. ÜRO Lapse õiguste konventsiooni järgi on lapse väärkohtlemine igasugune emotsionaalne, füüsiline või seksuaalne vägivald lapse suhtes, millega seatakse ohtu tema eakohane areng – tema vaimne, emotsionaalne või füüsiline heaolu (1996). Euroopa Nõukogu konventsioonis (2017) on ära märgitud laste väärkohtlemisena ka olukord, et lapsed on perevägivalla pealtnägijad ja tunnistajad. See tegevus kahjustab last samuti, nagu otsene vägivald lapse suhtes.

Füüsiline vägivald on teise isiku suhtes mistahes tahtlik füüsilise jõu kasutamine, mis võib teda vigastada (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi, ja Lozano, 2002). Füüsiline vägivald võib olla kergemate tagajärgedega, nagu tõukamine löömine, kriimustamine, või siis raskemate tagajärgedega, nagu peksmine, hammustamine, juustest sikutamine, kägistamine, põletamine või hullemal juhul ka külm- või tulirelva kasutamine. Need tegevused on toime pandud vastu teise isiku tahtmist, põhjustades teisele inimesele vigastusi, füüsilist valu või isegi surma. Füüsiline vägivald on kõige kergemini tuvastatav vägivalla liik, kuna ohvril on tavaliselt nähtavad füüsilised kahjustused.

Seksuaalne vägivald on igasugune teise isiku tahte vastane seksuaalse sisuga käitumine, mille kaudu kontrollitakse, manipuleeritakse või alandatakse teist inimest (2017). Soo, jt (2012) toovad välja, et seksuaalse vägivalla põhjused paarisuhtes peituvad kaua aega valitsenud patriarhaalsetes arusaamades, et naine peab abielusuhtes kuuletuma mehe seksuaalsetele nõudmistele. Autorid toovad eraldi mõistena välja ka lapse seksuaalse väärkohtlemise. See on lapse kaasamine erinevatesse seksuaalsetesse tegevustesse, millest laps oma ea tõttu ei saa aru ning ei ole võimeline nõusolekut andma (Butchart, Harvey, Mian, ja Fűrinniss, 2006). Seksuaalse väärkohtlemise saab toime panna isik, kes on ohvril kõrgemal usaldus— või võimupositsioonil: kas täiskasvanu või teine laps, kes on ohvril vanem. Lapse seksuaalse väärkohtlemisena on välja toodud järgmised tegevused (Soo, jt 2016): lapsele oma suguelundite demonstreerimine, lapsele seksuaalse sisuga, pornograafiliste teoste näitamine, lapse kaasamine seksuaalsesse vestlusse, lapse intiimsete kehaosade hellitamine ja katsumine, suguuhe, vägistamine.

Emotsionaalne vägivald on hirmutamine, sõimamine, solvamine, mõnitamine-alandamine, karjumine, raskemal juhul manipuleerimine, terroriseerimine, isiku tahtevastastelt kinnihoidmine või isoleerimine tavaelust, reeglina keelud suhelda sõpradega, need tegevused, mille eesmärk on tekitada pingeseisund, mille tagajärgedeks võivad olla pöördumatud kahjustused teise isiku emotsionaalses arengus (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011b). Iwaniec (2007) järgi on emotsionaalne vägivald lapse kohtlemine väärtusetu, mittevajaliku või ebaadekvaatsena. Samuti on vanemate

hoolimatus laste vastu, liiga suur kriitika laste suhtes ning laste endast eemale tõukamine identifitseeritud kui emotsionaalne vägivald, tõlgendatud ka kui lapse hooletusse jätmine.

Kuigi emotsionaalse vägivalla märke võib olla palju, on selle tagajärgi kõige raskem hinnata või mõõta, võrreldes näiteks füüsilise vägivalla tagajärgedega. Uuringutest selgub, et emotsionaalne vägivald on väga laialt levinud (FRA, 2014). See esineb koos kõigi teiste vägivalla liikidega ning võib olla suurema, kauakestvama ning kahjutekitavama mõjuga kui füüsiline või seksuaalne vägivald (Iwaniec, 2007).

1.2 Lapsed perevägivallas

Elukeskkond vägivaldses peres võib sageli olla kaootiline, samas ka autoritaarse vanema poolt selgelt kontrollitud. Perevägivallaga kaasnevad tugevad konfliktid pereliikmete vahel. Vägivaldset pereelu iseloomustab pidev ebakindlus laste ja vanemate vahelistes suhetes (Arnell ja Ekbom, 2008). Vägivaldses peres võivad lapsed olla ise otsesed vägivalla ohvrid, võivad sattuda kogemata teise isiku vastu suunatud vägivalla ohvriks, lapsi võidakse kasutada partneri vastases vägivallas, et teiseiga manipuleerida ning kindlasti on lapsed rohkemal või vähemal määral pereliikmete vahelise vägivalla pealtnägijad (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011a). Vanemad võivad arvata, et kui lapsed ei kuule ega näe toimunut, siis nad vägivallast teada ei saa ja see neid ei mõjuta. Tegelikult on nii, et mitte üksnes vägivallajuhtumi juures olemine või kõrvalt toast kuulmine ei mõju lapsele halvasti, vaid ka vigastustega ja muserdatud vanemate nägemine ning pingelise õhkkonna tajumine kodus (Soo, Reitelmann, ja Laan, 2012). Soo ja teised (2012) toovad välja veel perevägivalla toimumise tunnustajaks olemise erinevad viisid: perevägivalla vahetu kuulmine; perevägivalla vahetu nägemine; hiljem vägivallajuhtumi tagajärgede nägemine (nt lõhutud asjad, vigastustega ja/või emotsionaalselt häiritud vanem/pereliige, üksteist vältivad vägivalla osapooled); vanemate vägivallatsemisest teistelt lastelt, majaelanikelt, lasteaia või kooli õpetajalt jne kuulmine või sellest teadasaamine. Lisaks kalduvad vägivaldses peres vanemad oma lapsi ära kasutama nn vahendajatena (Laste väärkohtlemine peres, s.a). Näiteks võib üks vanem saata lapse teise järele nuhkima, kastutab last sõnumitoojana või hoopis kasutab last muul moel teise vanema vastu ära. Arnell ja Ekbom (2008) räägivad oma teoses, et perevägivald on laste jaoks kui katastroof, mis leiab aset koduseinte vahel. Lapsed ei suuda otsustada, millest sai katastroof alguse. Võis olla äge sõnavahetus vanemate vahel, mis läks üle karjumiseks, mõnitamisteks ning alandamisteks. Teinekord võib vägivald olla lihtsalt vaikne, rusikahoopidest kostuvad mütsatused, asjade lõhkumised, kuid laps näeb seda kõike pealt. Lapse jõuetustunne, mida ta kogeb selliseid juhtumeid nähes või kuuldes, jätab jälje kogu lapsepõlvele (Arnell ja Ekbom, 2008). Arnell ja

Ekblom (2008) toovad välja, kuidas perevägivald mõjutab lapse sisemist ning välist reaalsust. Sisemist reaalsust mõjutavad: rusuvad mälestused, hirm, katastroofitunne, ärevus, isolatsioon, süütunne, väärsti mõistmine, unehäired, keskendumisraskused, nõrk impulsside kontrollimine, raev, kompulsiivselt korduv käitumine, agressioon, vihkamine, passiivsus, psühhosomaatilised sümptomid, depressioon, ebakindlus, stress, enesesüüdistamine, abituse tunne. Välist reaalsust mõjutavad: puudulik suhtlemine, raskused sotsiaalsete kontaktidega, vägivalda aktsepteerimine, võimetus lahkuda kodust, vajadus kaitsta ema, ja nooremaid õdesid-vendi, lapsevanema rolli enesele võtmine, löömine, katkenud lähisuhted, uue katastroofi ootused, puudulik hoolitsus, vanematevahelistesse tülidesse kaasatõmbamine, energiapuudus koolis toimetulekuks, vähene kaitse terroriseerimise eest. Linno, Soo, ja Strömpl (2011b) märgivad, et sageli ei räägi vanemad lastele ka vägivalda põhjustest, soovides nii last säästa. See omakorda aga võib teistpidi mõjuda – lapsed hakkavad hoopis ennast toimuvas vägivaldas süüdistama ning kuna vägivaldne käitumine on justkui aktsepteeritav, võivad nad sellise käitumismustri ka omaks võtta.

1.3 Perevägivalda toimumist seletavad teoreetilised lähtekohad

Perevägivalda toimumist on selgitatud mitme teooriaga. Oma töös peatun lapsest lähtuvalt kolmel teoorial. Püüan seletada perevägivalda süsteemiteooria, sotsiaalse õppimise teooria ning arengusühholoogilise lähenemise kaudu.

Süsteemiteooria kohaselt nähakse perekonda kui dünaamilist üksteisest sõltuvat organisatsiooni, mille liikmed on tugevalt üksteisega seotud (Cunningham, jt 1998). Ühe pereliikme agressioon põhjustab selle teooria järgi teise pereliikme reaktsiooni – partneri allumist agressioonile või kodust lahkumist või isegi laste hirmu. Teiste pereliikmete käitumine, nt allumine, kodust lahkumine ja hiljem naasmine kutsuvad suure tõenäosusega esile uue agressiooni. Pidev agressioon liikmete vahel reguleerib süsteemi (Cunningham, jt 1998). Ühe pereliikme vägivaldsus mõjutab kõiki selle pere liikmeid. Peres kujunevad välja rollid. Näiteks isa on agressor ja ema on ohver või vastupidi, mis omakorda avaldab mõju vastavalt lastele, kes samuti võtavad oma rollid kas siis vägivaldse pooli poole või hoopis ohvri kaitseks.

Sotsiaalse õppimise teooria lähtub lihtsast seisukohast, et käitumine on kujundatud või õpitud inimese ja keskkonna koosmõjudes (Corby, 2007). Lapsed õpivad rolle ja suhtlemismustreid, võttes omaks ühiskonna poolt aktsepteeritud käitumismalle või matkides vanemate käitumist. Jälgides lapsepõlves või noorukieas oma vanemaid, õpivad lapsed neid jäljendama (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011b). Lapsel, kes kasvab üles pideva agressiivse käitumisega keskkonnas, on suurem

risk võtta ka ise omaks erinevate olukordade lahendamiseks agressiivne käitumismuster (Cunningham, jt 1998). Vanemate vale käitumine, vanemliku hoolitsuse puudumine ning pidev vägivalda nägemine aitavad kaasa ka lapse agressiivsusele ning vägivaldsele käitumisele eakaaslastega, samuti ka tulevikus oma peresuhetes. Lapsed võtavad omaks käitumisviisid, mida hiljem peetakse kasulikuks ja vajalikuks kasutada omaenda suhetes. Nii omandavad nad ka tülide lahendamise ja vägivalda kasutamise viise ja põhimõtteid. Kui inimene näeb, et agressiivne käitumine toob kaasa soovitud tulemuse ilma negatiivse tagasisideta, muutub vägivald ka talle aktsepteeritud viisiks, kuidas lahendada probleeme või kuidas oma tahtmist ja soove saada (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011b). Samuti toovad autorid välja, et lapseas vägivalda kogunud inimene ei pruugi olla agressiivne üksnes mitte oma partneri vastu, vaid ka oma laste suhtes, kasutades sealhulgas liiga rangeid ja kehalist karistamist pooldavaid kasvatusmeetodeid. Elades pidevas vägivaldses keskkonnas, kujundavad lapsed sellest omale normaalsuse.

Arengupsühholoogia seisukohtadest lähtuvalt on inimese areng nii bioloogiline protsess kui ka kultuuri omandamine lapse poolt (Butterworth ja Harris, 2002). Iga arenguetapp järgneb eelnevale ning inimesele avaldab mõju kõik see, mida ta näeb või kogeb lapsepõlves. Inimese arengut jälgides keskendutakse eriti laste füüsilisele, sotsiaalsele ning intellektuaalsele arengule. Mina oma töös keskendun pigem just lapse sotsiaalsele arengule. Täpsemalt sellele, kuidas omandab laps perekonnas ja edaspidi ka ühiskonnas kehtivaid väärtusi. Vaadeldes perevägivalda mõju lastele pean siinkohal oluliseks tuua välja just John Bowlby kiindumusteooria (Butterworth ja Harris, 2002). Selle järgi on lapsele turvalisema maailma loomiseks oluline lapse ja ema emotsionaalne seotus. Turvaline seotus peaks panema aluse laste psühholoogiliselt tervele arengukäigule, et tulevikus suudaksid nad luua enda jaoks olulisi, püsivaid ja emotsionaalselt tähenduslikke suhteid oluliste inimestega. Alus tervele seotussuhtele pannakse juba väga varajases imikueas, kui beebi vajab pidevalt oma ema lähedust ja turvatunnet aga ka seda, et ema ja isa oleksid tema jaoks olemas. Liivamägi-Hitrov ja Kask (2016) märgivad, et John Bowlby (1969) on jälginud alaealiste õigusrikkujate peremustreid. Kõik tema uuritavad olid kogunud ebaturvalisi peresuhteid, vanematest eraldumist, hülgamist ja alahoolitsust. Need lapsed olid muutunud emotsionaalselt tundetuks, nad olid ebasõbralikud ja agressiivsed. Veel märgivad Liivamägi-Hitrov ja Kask (2016), et just varased lapsepõlve suhted võivad mõjutada tuleviku iseseisvust ning lapse otsustusvõimet oma elukorralduses. Lapsepõlves kogetu määrab ära milline on laste ärevus ja kuidas nad sellega toime tulevad ning samuti kuivõrd nad suudavad vältida ebameeldivaid olukordi või inimesi, milliseks kujunevad nende lähedussuhted ja kuidas oskava lahendada probleemolukordi. Seotus või kiindumussuhe aga võib tulenevalt erinevatest vägivalda vormidest

ning raskusastmetest saada kahjustatud. Seega saab kahjustatud ka lapse psühholoogiline areng, mis omakorda avaldab mõju lapse isiksuse kujunemisele. Butterworth ja Harris (2002) kirjutavad, et Harlow järgi emad mitte üksnes ei rahulda laste baasvajadusi nagu nälg ja janu, vaid pakuvad ka hellust ning mõnutunnet. Sellise emaliku armastuse puudumine võib edaspidi tekitada lastel raskusi sotsiaalsete suhete loomisel ning probleeme suhtluses eakaaslastega või koolis õpetajaga.

1.4 Perevägivalda pealtnägemise mõjud lastele

Paloheimo (2008) tuli välja mõistega kodukahjustus, et selgitada perekonna mõju lastele ja kuidas vanemate mõju kandub edasi lastele. Suheldes erinevate inimestega, sai talle selgeks, et oma last karmilt kohelnud täiskasvanud olid endale mõistmata korranud sarnaseid käitumismustreid, mida vanemad nende lapsepõlves kasutasid. Rääkides kodukahjustusest ei pea Paloheimo silmas ainult lapsekasvatamise karme võtteid: füüsilist või vaimset väärkohtlemist, vaid ka pere igapäevaelu, kui rahulikus või pingelises keskkonnas laps igapäevaselt elab. Paloheimo käsitleb kodukahjustust läbi Freudi kolmekorruselise hingeelu, tuues välja, et inimese hingeelu on paigutatud nn kolmele korrusele, millest esimene on Ülimina, teisel korrusel on inimese hingeelu see osa, mida ta kasutab igapäevaelus ehk teadlik osa. Kõige keerulisem ja lapsepõlve mõjusid hinnates ka kõige tugevama tähendusega on inimesel teadvustamata ala. Sinna talletuvad kõik inimese elu jooksul nähtud ja kogetud mälopildid, millest osa jääb uute kogumuste ja mälopiltide alla peitu, nn varjatuks, kuid samas ei kao need inimese elust mitte kuhugi (Paloheimo, 2008). Paloheimo toob välja, et seega ongi kodukahjustus juba varajases lapseas tekitatud psüühiline kahjustus.

Emotsionaalne vägivald võib põhjustada lastel mitmesuguseid psühholoogilisi probleeme (Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect, 2019). Näiteks tunnevad lapsed ennast eraldatuna, hirmununa ja kõige suhtes umbusklikena, millest tekivad elukestvad psühholoogilised tagajärjed. Lastel on madal enesehinnang, koolis õpiraskused, võib tekkida depressioon. Lastel on raske suhelda eakaaslastega ning nad ei suuda luua pikemaajalisi sõprussuhteid. Kogedes lapseas emotsionaalset vägivalda on suur risk erinevateks psüühika- ning ärevushäirete tekkeks vanemas eas. Lastel, kes kogevad emotsionaalset vägivalda, võib tekkida posttraumaatiline stressihäire, see on traumaatiliste sündmuste uuestikogemine, ärevus, suur hirmu ja õuduse tunne, kergesti ehmumised, ärrituvus või muud erinevad meeleolumuutused (Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect, 2019). See omakorda võib lastes tekitada depressiooni ning trotsliku käitumist koolis, mis omakorda mõjutab õpitulemusi ning suhtlust õpetajatega.

Üleolek, põlgus ja vaenulikkus, mida vägivaldses perekonnas elavad lapsed tajuvad oma vanemate igapäevases suhtlemises, kujundab nende nägemust oma mõlemast vanemast (Bancroft ja Silverman, 2007). Bancroft ja Silverman (2007) räägivad, et lapsed võtavad ajapikku üle agressiivsema poole suhtumise ja hakkavad ka ise uskuma, et vanemast ohver justkui ongi ise toimivas vägivaldas süüdi, sest „ise ta näägutab“, „ta ei tea ise ka mida teeb“, „ise küsib ühte kõrvakiilu“. Võttes üle agressiivse vanema suhtumise, et ohver ise vägivalda provotseerib, tunnevad lapsed sellega, et vägivallatseja ongi targem, osavam ja vastutustundlikum.

Bancroft ja Silverman (2007) toovad välja, et tihti kuulevad lapsed kuidas vägivaldne vanem õigustab oma vägivalda armastuse ja hoolimisega. Hiljem võivad lapsed näha ka ründajat nutmas ja kinnitamas, et tegi kõike seda suurest armastusest ning hoolitsusest oma partneri vastu, samas loetleb taas ette kõik heated, mille suhtes ei osata olla tänulikud. Sellised vastuolulised sõnumid võivad tekitada lastes arusaamise, et vägivald armastuse ja hoolimise näitamiseks on justkui lubatud ja õigustatud. Selline arusaam võib lastes tekitada valeettekujutuse, et oma armastuse ja hoolimise väljendamiseks peab esinema ka vägivald.

Bancroft ja Silverman (2007) räägivad vägivallatseja puhul privileegeerituse tundest. Selle järgi on ühele pereliikmele (vägivallatsejale) kõik lubatud ja tal on üksnes omad õigused ilma temapoolsete kohustusteta. Sellest tulenevalt justkui ongi vajadusel lubatud kasutada oma õiguste saavutamiseks ka vägivalda. Lapsed, kes kasvavad üles vägivaldses keskkonnas, kasvavadki üles teadmisega, et oma õiguste saavutamiseks on vägivald õigustatud. Selline eesõiguse tunne mõjutab autorite sõnul ka vanemlikku käitumist. Privilegeeritud vanem peab ennast lastekasvatuse autoriteediks, samas kodus peab lastega suuresti tegelema teine vanem. Väljaspool kodu osalevad privileegeeritud vanemad väga hea meelega, et näidata ennast kogukonnas hea lapsevanemana. Suurest privileegeeritustundest leiavad sellised vanemad, et nende vajadused peres on kõige tähtsamad ning seetõttu pole neil alati aega lastega tegelemiseks ning laste jaoks, kuid samas leiavad nad, et kohe kui neile sobib või on vaja peavad lapsed olema olemas. Nõudes laste tähelepanu viisil, mis võib hakata pärssima laste arengut või vabadust (Bancroft ja Silverman, 2007). Autorid märgivad, et lapsed usuvad oma vanemate suuremeelsust ning sellest tulenevalt võivad hakata ennast või teist vanemat toimivas vägivaldas süüdistama.

Kindlasti on võimalik märgata muutusi laste käitumises peale peres toimuvat vägivalda. Hirm, endasse tõmbumine, viha või magamisraskused. Kui peres toimuv vägivald on pidev, võib see tekitada lastel pikemaajalisi probleeme. Hakatakse koolist puuduma, võivad tekkida ärevushäired, depressioon. Lapsed võivad kodust pääsemise nimel sattuda halba seltskonda, kui nad tunnevad,

et seal on neil turvaline ja seal neid hinnatakse (National Child Traumatic Stress Network, 2014). Lapsed võivad võtta omale kohustuse kaitsta nõrgemat vanemat, astudes ise tülide või vägivalda vahele, kutsudes abi või tõmmates tähelepanu endale halva käitumisega.

1.5 Uurimisprobleem

Paraku esineb perevägivalda paljudes peredes. See avaldab tõsist mõju mitte ainult täiskasvanud ohvrile, vaid ka teistele pereliikmetele, sealhulgas ka lastele. Eestis on tehtud mitmeid uuringuid, mille fookuses on paarisuhtevägivald, nt Soo, (2010). Veel on uuritud laste vastu suunatud vägivalda (Strömpl, Selg, ja Linno, 2012). Eestis on vähem pööratud tähelepanu sellele, kui laps juhtub perevägivalda pealt nägema või kuulma. Oma töös soovisin keskenduda just sellele probleemile.

Kui hakkasin seda teemat uurima, töötasin ma Põlvas noorsoopolitseinikuna. Praegusel hetkel töötan Põlvas patrullpolitseinikuna. Tööl puutun üsna tihti kokku erinevate perevägivalda juhtumitega. Praegusel hetkel isegi tihedamini kui varem, sattudes esmareageerijana vahetult perevägivalda sündmustele. Politseistatistika kohaselt registreeriti 2019. aastal Põlva maakonnas 366 perevägivalda juhtumit, millest 98 juhtumit puhul toimus vägivald lapse juuresolekul, Põlva vallas ja linnas olid need numbrid vastavalt 163 perevägivalda juhtumit, neist 74 juhtumit puhul oli laps pealtnägija või kuulja. Selle statistika palusin politseiandmebaaside põhjal endale saata.

Minu töö eesmärk on selgitada välja vanematevahelise vägivalda mõju laste tundmustele, suhetele eakaaslastega ja koolis toimetulemisele. Soovin analüüsida, kuidas võib lähedaste vägivalda pealt nägemine või sellises peres elamine mõjutada laste vaimset heaolu, käitumist ja eluga rahulolu.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

- Millist liiki vägivalda on laste hinnangul esinenud nende vanemate vahel?
- Kuidas mõjutab vanematevaheline vägivald laste suhteid kaasõpilastega ning toimetulemist koolis?
- Milline mõju on vanematevahelise vägivalda pealtnägemisel laste tundmustele?
- Kuidas on vanematevaheline vägivald mõjutanud laste eluga rahulolu?

2 METOODIKA

Selles peatükis annan ülevaate uurimismeetodist, tutvustan valimit ja seda kuidas andmed kogusin. Seejärel annan ülevaate, milliseid tunnuseid ja analüüsimeetodeid kasutasin.

2.1 Uurimismeetod

Uurimuse läbiviimiseks valisin kvantitatiivse uurimismeetodi. Kvantitatiivsele uurimusele on omane deduktiivne uurimisstrateegia, kus liigutakse üldiselt üksikule (Tooding, 1998). Deduktiivne uurimisprotsess lähtub üldiselt aktsepteeritud teooriatest (Õunapuu, 2014). Püstitasin oma uurimuse eesmärgid ning koostas ankeedi ja viisin läbi küsitluse.

2.2 Valim

Oma töö uuritavad valisin eesmärgist lähtuvalt, et saada võimalikult sihipärane ning eesmärgipärane valim. Uuritavad kaasasin valimisse ettekavatsetult ning kindla kriteeriumi alusel: ühes Eesti piirkonna koolides õppivad teatud vanuses lapsed. Täpsemalt oli soov küsitleda Põlvamaa kolme suurema kooli 6–9 klassi õpilasi. Paraku olukord riigis muutis küsitluse läbiviimise keeruliseks ning minu uurimuses said osaleda kolmest soovitud Põlvamaa koolist üksnes Põlva kooli õpilased.

Küsimustiku täitis 310 Põlva kooli 6–9 klassi õpilast (Tabel 1). Poisse ja tüdrukuid osales uurimuses võrdselt, kaks vastajat ei avaldanud sugu. Suurem osa vastanud õpilasi olid vanuses 12–15 aastat, 8 õpilast jätsid oma vanuse kirjutamata.

Tabel 1. Uuringus osalenud vastajad soo, klassi ja vanuse järgi

		Arv	%
Sugu	Poiss	151	50,3
	Tüdruk	156	49,
	Jätsid vastamata	2	0,6
Klass	6. klass	81	26,1
	7.klass	85	27,4
	8.klass	71	22,9
	9.klass	73	23,5

Vanus	12–13-aastased	130	41,9
	14–16-aastased	172	55,5
	Jätsid vastamata	8	2,6

2.3 Andmekogumine

Andmeid kogusin töö jaoks isetäidetava ankeetküsitlusega. Ankeedi koostas erinevate kinniste uurimisküsimuste blokkidena, kokku 20 küsimust (Lisa 1). Esimese bloki küsimused on uuritavate taustaandmete ja pereelu kohta, samuti selle kohta kuidas vanemad suhtuvad oma laste õppimisse. Teine blokk küsimusi keskendub sellele, mida noored arvavad üldiselt vägivallast, kas ja kust on kuulnud perevägivallast ja mida see nende jaoks tähendab. Kolmas blokk annab ülevaate noorte kohtlemisest kodus, nende kokkupuutest perevägivallaga ning selle vahetust mõjust noorte tundmustele. Selleks, et kodust elu puudutavad küsimused lastele liiga karmid ja hirmutavad ei oleks, ei kasutanud ma ankeedis sõna perevägivald vaid pigem tõsine tüli. Neljas blokk koosneb küsimustest, mis mõõdavad lapse toimetulekut ja suhteid koolis, eluga rahuolu ning õiguste täidetust. Küsimustiku koostamisel võtsin eeskujuna erinevatest Inglismaal korraldatud uurinutest, mis olid kokku kogutud teoses *Children’s Perspectives on Domestic Violence* (Mullender, et al., 2002). Rahuolu ja õiguste teemalised küsimused võtsin laste subjektiivse heaolu *Children’s Worlds* kolmanda laine Eesti uuringust (Soo ja Kutsar, 2020).

Ankeedi lõpus said lapsed vastata, kuidas nad ennast ankeeti täites tundsid ja mis sellest teemast arvavad. Kõige lõpus oli avatud küsimus juhuks, kui lapsed soovivad veel midagi lisada.

Küsitluse läbiviimise leppisin kokku kooli juhtkonna ja tugispetsialistidega. Uuringu läbiviimiseks vanematelt luba ei küsinud. Sel juhul oleks võinud tekkida olukord, et tulenevalt teema tundlikkusest ei oleks osa vanemaid lubanud lastel küsitluses osaleda. ÜRO Lapse õiguste konventsioon tunnustab lapse õigust avaldada oma arvamust ning olla ära kuulatud teda puudutavates küsimustes. Valimi moodustamisel võtsin arvesse, et 6.–9. klassi õpilased suudavad juba teha iseseisvaid otsuseid ja on piisavalt adekvaatsed otsustama, kas soovivad antud uurimuses osaleda või mitte. Uurimuses osalemine oli anonüümne ning vabatahtlik.

Küsitluse viisin läbi, kahe nädala jooksul 6.–9. klassides. Plaan oli segada võimalikult vähe õpilaste tavapärasest õppetööd ja võimalusel küsitlus läbi viia klassijuhataja tunni ajal. Paraku piiratud aja ning suure klasside arvu tõttu ei olnud see alati võimalik ning mõnikord pidin küsitluse läbi viima ka ainetunnis. Soovisin küsitluse viia läbi isiklikult, kuna teema on tõsine ja võib-olla

ka emotsionaalselt keeruline ning tuttava õpetaja juuresolekul ei pruugi lapsed ausalt vastata. Alguses tekitas küsitluse läbiviimine õpetajates veidike umbusku, et kas lapsed ikka vastavad tõsiselt ja ausalt. Selline suhtumine muutis ka mind veidike kartlikuks. Kuid kokkuvõttes võin siiski öelda, et lapsed olid oma vastustes pigem ausad ja siirad. Kohati tuli õpetajatel ette suhtumist, et nendelt lastelt ei pruugi ma mingeid vastuseid saada. Kui ma sisenesin klassi, istusid pooled lapsed pinkides, dressipluusi kapuutsid ninani veetud, vaatamata sellele, et igal pool kooli seintel on märk, mis keelab siseruumides kapuutsi peas kanda. Hiljem ankeete avades mõtlesin, et see võib hoopis olla lapse üks viis ennast ümbritseva eest kaitsta, et keegi ei uuriks liiga palju.

Teema tõsidus tuli ka välja, kui noored hakkasid küsimustikke täitma – alguses oli elevust ja naeru rohkem; kui jõuti tõsisemate teemade juurde ja eriti nende küsimuste juurde, mis puudutasid reaalselt kodust olukorda, süvenesid õpilased järjest enam oma ankeetidesse. Enne ankeedi täitmist tutvustasin noortele uuringu eesmärki ja selgitasin, kuidas ankeeti täita. Samuti rõhutasin neile, et uuringus osalemine on vabatahtlik ja anonüümne. Küsimustiku said 311 õpilast, üks õpilane loobus peale selgitusi koheselt küsimustiku täitmisest.

Kui lapsed olid ankeetidele vastamise lõpetanud, kogusin täidetud ankeedid kokku ja panin ümbrikusse ning sulgesin ümbriku laste nähes, et ainult mina hiljem selle avada saaks. Lastele selgitasin et vastuseid kasutan üksnes uurimistöö eesmärgil ja kolmandatele isikutele ankeete ei edastata. Ankeedi täitmine võttis aega 25–30 minutit. Laste vastused sisestasin andmetöötlusprogrammi SPSS.

2.4 Tunnused ja analüüsimeetodid

Perevägivalda mõju on kompleksne nähtus. Lapsed võivad kogeda vanemate vahelist vägivalda mitmel moel: seda vahetult pealt nähes, olles ise sellesse kaasatud, seda pealt kuuldes või nt hiljem tajudes, mis nende äraolekul kodus on toimunud. Seetõttu ei küsinud ma ka uuringus otse, „kas oled näinud pealt“, vaid eeldasin, et kui laps vastab jaatavalt, siis on ta sellest kuidagi teada saanud.

Ankeedis mõõtsin vanemate vahel esinevat vaimset ja füüsilist vägivalda kuue situatsiooniga: isa lööb ema, ema lööb isa, ema alandab isa, isa alandab ema, ema karjub isa peale või isa karjub ema peale. Neile said lapsed vastata skaalal: 1 – sageli, 2 – mõnikord, 3 – mitte kunagi. Seejärel moodustasin situatsioonidest dihhotoomse ehk kaheväärtuselise koondtunnuse: 1 – vanemate vahel ei esine vägivalda (laps vastas kõikidele situatsioonidele „mitte kunagi“), 2 – vanemate vahel esineb vägivalda (laps vastas vähemalt ühele situatsioonile kas „mõnikord“ või „sageli“).

Noorte reaktsiooni, vanemate vahel toimunud tõsisemate tülide korral uurisin üheksa väitega (vt lisa 1 küsimus 15). Analüüsist jätsin välja väite „Tunnen, et see ei ole minu mure või probleem“, kuna Cronbachi alfa järgi kahandas see küsimuste bloki reliaablust. Alfa väärtus esimese üheksa väite kohta on 0,91. Neile küsimustele said lapsed vastata skaalal: 1—sageli, 2—mõnikord, 3—mitte kunagi.

Järgmise kaheksa väitega vaatlesin, kuidas noored hindavad oma toimetulekut koolis, igapäevasuhtluses kaaslastega ja õpetajatega (vt lisa 1 küsimus 16) Küsimustele said lapsed samuti vastata skaalal: 1—sageli, 2—mõnikord, 3—mitte kunagi.

Viimase tunnusega vaatlesin, kui rahul on noored oma eluga üldisemalt. Selleks said noored vastata skaalal: 0=“üldse ei ole rahul“ kuni 10=täiesti rahul(vt lisa 1 küsimus 17).

Analüüsi läbiviimiseks kasutasin SPSS analüüsiprogrammi. Kirjeldavast statistikast ülevaate saamiseks kasutasin protsentjaotusi ja risttabeleid (kahemõõtmelisi sagedustabeleid). Tunnuste vahelisi seoseid uurisin Crameri V-ga (Rootalu, 2014).

3 ANALÜÜS

Järgnevas peatükis esitan oma uurimistulemused. Kõigepealt toon välja, millist vägivalda on laste sõnul vanemate vahel esinenud. Edasi analüüsin, millist mõju avaldab peres toimunud vägivald lastele.

3.1 Vanemate vahel esinev vägivald laste hinnangul

Esiialgu toon välja, kas ja milliseid vaimse ja füüsilise vägivalda situatsioone esines laste hinnangul vanemate vahel sh analüüsin ka soolisi erinevusi.

Lapsed märkisid oma vastustes, et peres esineb rohkem emotsionaalset vägivalda, kus üks või teine vanem karjub teise peale või vanemad alandavad üksteist. Veidi vähem on esinenud füüsilist vägivalda (Tabel 2). Välja saab tuua, et laste vastuste põhjal ei ole märgata suuri erinevusi ema vägivaldses käitumises isa suhtes ja vastupidi. Võib-olla ainult löömise puhul, kus on näiteks juhtumeid, et ema lööb isa „sageli“, laste hinnangutel ei esine.

Tabel 2. Laste kokkupuude vanemate vahel toimuva vägivaldaga (%)

	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Ema karjub isa peale	4,2	37,0	57,6
Isa karjub ema peale	5,1	33,8	60,1
Ema mõnitab või alandab isa	0,6	12,5	85,5
Isa mõnitab või alandab ema	2,9	12,5	83,6
Isa lööb ema	1,9	4,8	93,2
Ema lööb isa	0,0	3,5	95,5

Ligikaudu pooled (49%) vastanud lastest tunnistasid, et nende kodus on vanemate vahel ette tulnud vähemalt üks tabelis 2 nimetatud emotsionaalse või füüsilise vägivalda juhtum. Soolises võrdluses eristusid tüdrukud pisut poistest: 55% vastanud tüdrukutest tunnistas, et peres on toimunud vägivalda, sama väitis 43% poistest.

Tabelis 3 on esitatud vanemate vahelise vägivalda situatsioonid soo järgi. Siit ilmneb, et tüdrukud mainivad rohkem, et ema on emotsionaalselt vägivaldne (karjub ja alandab). Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vastustes ilmnevad ainult isa vägivaldsuse puhul.

Tabel 3. Laste hinnang kodus toimuvale vägivaldale sugude lõikes %

	Tüdrukud			Poisid			Crameri V
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	
Ema karjub isa peale	6,5	38,7	54,8	2	36	62	0,12
Isa karjub ema peale	9	33,3	57,7	1,3	34,7	64	0,021
Isa alandab ema	4,5	14,1	81,4	1,3	10,7	88	0,034
Ema alandab isa	0,6	13,5	85,8	0,7	11,3	88	0,172*
Isa lööb ema	3,2	6,4	90,4	0,7	2,7	96,7	0,130*
Ema lööb isa	0	3,2	96,8	0	4	96	0,11

*p<0,05

3.2 Perevägivalda mõju laste tundmustele.

Järgnevalt võtan vaatluse alla, kuidas uuringus osalenud lapsed on hinnanud oma tundeid, kui vanemate vahel on esinenud suuremat sorti tülisid (Tabel 4). Selles küsimuses oli lastele vastamiseks ka variant, „ei oska öelda“, mille valis märkimisväärne (16–24%) hulk uuritavatest. Enamus selle variandi valinud lastest tõmbas ülevalt alla ühe suure ringi, see tõstatab küsimuse, kas nad ei osanud hinnata mis tundeid tüliolukorrad neis tekitavad või lihtsalt ei soovinud antud küsimusele vastata. See kahjuks antud ankeedis ei kajastu.

Tabel 4. Laste hinnangud oma enesetunde kohta, kui peres on toimunud tõsine tüli

	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Õnnetuna	16,9	34,8	48,3
Koolitunnis on raske keskenduda ja kaasa töötada	8,6	32,4	59,0
Ei taha järgmine päev kooli minna	9,7	23,5	66,8
Suur hirm	10,0	21,9	68,1
Süütunne	8,8	22,8	68,4
Ei ole mitte kellegagi rääkida	10,1	17,1	72,8
Abitus ja üksindus	9,9	13,9	76,2
Tahaks kodust ära põgeneda	7,7	10,9	81,4
Kättemaksu soov	2,8	7,4	89,8

Paljud lapsed andsid ka teistsuguseid vastuseid ja püüdsid oma tundeid antud küsimuse valguses ka analüüsida. Edasisest analüüsist jätsin välja „ei oska öelda“ vastanud. Pooled lastest, kes oma tundeid väljendasid, tundsid ennast kas mõnikord või sageli peale vanemate tüli õnnetuna, kusjuures iga kuues tunneb seda sageli. Märkimisväärne hulk tunneb ka hirmu (32% vastanutest) ning kolmandik vastanutest tõid välja, et tunnevad ennast olukordades süüdlastena. Lapsed tunnistavad ka seda, et kui peres on toimunud tõsisemad tülid, avaldab see mõju nende keskendumisele koolitundides, ning kolmandik ei soovi järgmisel päeval üldse kooli minna. Vähem märkisid lapsed, et sooviksid kodust lahkuda (19%) või kellelegi kätte maksta. Kui pooled vastanud tüdrukutest ja poistest tundsid ennast peale tüli õnnetuna, siis neljandik vastanud tüdrukutest tundis ka hirmu, samal ajal kui poistest tundis hirmu 20% vastanutest. Ka tuli välja, et tüdrukud (24%) tahaksid võrreldes poistega (10%) oluliselt rohkem olukorrast põgeneda ja kellegagi oma muret jagada, kui nad seda hetkeolukorras teha saavad.

Järgnevalt analüüsin, kuidas on vanemate vahel esinev vägivald seotud laste tundmustega peretüliga seoses. Tulemustest on näha, et lapsed, kelle vanemate vahel esineb vägivalda, märgivad erinevate tundmuste ja reaktsioonide esinemist enam kui lapsed, kelle perekonnas vägivalda ei esine (Tabel 5). Statistiliselt olulised erinevused vägivaldses peres kasvavate ja mittevägivaldses peres elavate laste vahel ilmnevad soovis kodust põgeneda, õnnetuna tundmises ja raskustes koolis kaasa töötada. Nimelt veerand lastest, kelle vanemate vahel on vägivalda, tahaksid kodust põgeneda, mittevägivaldses peres soovis seda kõigest 9% vastanutest.

Tabel 5. Laste hinnangud enesetundele, kui peres on esinenud vägivalda

	on esinenud vägivalda			ei ole esinenud vägivalda			Chrameri V
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	
Õnnetu	20,9	42,5	37,2	12,9	25,8	61,3	0,24*
Koolitunnis on raske keskenduda ja kaasa töötada	10,7	36,9	52,5	4,6	26,4	69,0	0,174*
Ei taha järgmine päev kooli minna	8,7	28,7	62,6	11,3	15,0	73,8	0,16*
Süütunne	9,9	26,4	63,6	7,5	17,2	75,3	0,126*
Suur hirm	12,3	24,6	63,1	6,8	18,2	75,0	0,13*
Ei ole mitte kellegagi rääkida	13,0	20,3	66,7	6,5	12,9	80,6	0,158*
Tahaks kodust ära põgeneda	8,8	16,8	74,4	6,4	3,2	90,4	0,226*

Abitus ja üksindus	12,2	15,7	72,2	7,0	11,6	81,4	0,111*
Kättemaksu soov	3,3	8,1	88,6	2,2	6,5	91,4	0,047

*p<0,05; **p<0,01

63% lastest, kelle peres esineb vägivalda, tunneb end vanemate tõsise tüli tõttu õnnetuna, samas mittevägivaldses peres kasvavatest lastest ainult kolmandik on märkinud, et tunnevad ennast õnnetuna. Veel tuleb välja, et ligi pooled lapsed, kelle peres on toimunud vägivalda, ei suuda koolitunnis keskenduda ja kaasa töötada. 38% lastest ei tahaks peale juhtumeid üldse kooli minna. Mittevägivaldsetest peredest kolmandik lapsi märkis, et neil esineb raskusi koolitundides ning 26% neist ei soovi järgmisel päeval kooli minna. Ligi kolmandik vägivaldses peres elavatest lastest tunneb ennast vanemate tüli puhul süüdi ja elab pidevas hirmus.

Statistiliselt ebaolulise, kuid siiski märkimisväärse erinevusena selgub, et vägivaldses peres kasvavatel lastel (33%) on vähem võimalusi juhtunust kellegagi rääkida, kui vägivallavabast perest pärit lastel (19%). See on märgatav hulk lapsi, kes koguvad mured endasse, kellel pole usaldatavaid täiskasvanuid ja võivad seetõttu abita jääda ning sattuda probleemidesse.

3.3 Perevägivalda mõju sotsiaalsetele suhetele

Järgnevalt uurin peamiselt, laste käitumist koolis ja millised on suhted eakaaslaste, sõprade ja õpetajatega. Ühe teemana uurin ka uinumiskeskusi.

Selgub, et tänapäeval on lastel tõsine probleem magama jäämisega. 71,8% lastest on toonud välja, et neil esineb raskusi uinumisel—kusjuures igal viiendal esineb seda sageli (Tabel 6). 92% lastest märkis, et neil on esinenud oma sõpradega tülisid, 40% on ka kaaslast löönud. 45% lastest tunnistas, et on koolist põhjuseta puudunud. 42% lastest on märkinud, et koolis esineb konflikte õpetajatega.

Tabel 6. Koolis käimise ja eakaaslastega seotud probleemide esinemine

	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Sõpradega tülitsevad	12,9	79,0	8,1
Raskused uinumisel	20,8	51,0	28,2
Põhjuseta puudunud	7,1	37,4	55,5
Kaaslast löönud	3,5	37,1	59,4
Kedagi koolis narrinud	2,6	36,8	60,6
Õpetajaga tülitsevad	7,7	34,2	58,1
Kedagi internetis (nt sotsiaalmeedias) narrinud	3,9	17,7	78,4

Kodust ära jooksnud	1,0	8,1	90,9
---------------------	-----	-----	------

Poisid ja tüdrukud erinesid statistiliselt oluliselt peaaegu kõigi uuritud väidete puhul (Tabel 7). Vastustes magama jäämise puhul väitis 80% tüdrukutest, et neil on esinenud raskusi magama jäämisega, kuid poistel on see protsent natuke üle 60%. Üle 90% lastest on välja toonud tõsiasja, et neil on esinenud oma sõpradega tülisid. Ka siin eristusid tüdrukud statistiliselt oluliselt poistest. Kui tüdrukutest koguni 97% märkis, et neil on esinenud tülisid oma sõpradega, siis poistel jäi see pisut alla 90%. 61% vastanud poistest on oma kaaslast löönud, kui tüdrukutel ainult kolmandikul on löömist ette tulnud.

Tabel 7. Koolis käimise ja eakaaslastega seotud probleemide esinemine soo järgi

	Tüdrukud			Poisid			Chramer i V
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	
Sõpradega tülitsetud	17,3	79,5	3,2	8,6	78,3	13,2	0,213*
Raskused uinumisel	26,9	53,2	19,9	14,7	48,0	37,3	0,215*
Põhjusteta puudunud	9,6	32,7	57,7	4,6	42,1	53,3	0,125*
Õpetajaga tülitsetud	5,8	30,8	63,5	9,9	38,2	52,0	0,123*
Kedagi koolis narrinud	2,6	26,9	70,5	2,6	47,4	50,0	0,214*
Kaaslast löönud	2,6	17,9	79,5	4,6	57,2	38,2	0,422*
Kedagi internetis (nt sotsiaalmeedias) narrinud	1,9	12,2	85,9	3,9	17,9	78,2	0,191*
Kodust ära jooksnud	1,3	11,5	87,2	0,7	4,0	95,4	0,145*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,000$

Tabelis 8 on esitatud tulemused selle kohta, kuidas seostub peres toimuv vägivald laste käitumise ja suhetega koolis ning sõprade seas. Tulemustest selgub, et lastel, kelle vanemate vahel esineb vägivalda, teatavad oluliselt enam erinevatest probleemsetest olukordadest koolis ja sõpradega suheldes kui need lapsed, kelle peres vägivalda ei esine. 96% vägivaldsest perest pärit lastest tunnistas, et on sõpradega tülitsetud. Paljud lapsed on oma kaaslast kas sotsiaalmeedias (22%) või koolis narrinud (40%). Samuti on nad sagedamini koolist põhjusteta puudunud. Ka märkisid vägivaldsest perest pärit lapsed oluliselt rohkem (53%), et on koolis õpetajaga tülitsetud. Mittevägivaldses peres märkis seda 31%.

Koolikaaslase löömine oli ainuke tunnus, mille puhul ei olnud kahe rühma vahel statistiliselt olulisi erinevusi.

Tabel 8. Koolis käimise ja eakaaslastega seotud probleemid vägivalda esinemisel

	on vägivalda			ei ole vägivalda			Chrameri V
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	
Sõpradega tülitsevad	16,6	79,5	4,9	9,0	78,8	12,2	0,179**
Raskused uinumisel	26,0	55,3	18,7	16,1	46,5	37,4	0,216**
Põhjusteta puudunud	8,6	43,7	47,7	5,8	32,1	62,2	0,146*
Kaaslast löönud	2,6	41,7	55,6	4,5	32,1	63,5	0,106
Õpetajaga tülitsevad	9,9	43,0	47,0	5,8	25,6	68,6	0,218**
Kedagi koolis narrinud	2,6	37,1	60,3	4,5	23,7	71,8	0,295***
Kedagi internetis (nt sotsiaalmeedias) narrinud	3,9	17,9	78,2	4,5	9,6	85,9	0,220***
Kodust ära jooksnud	1,3	11,9	86,8	0,6	4,5	94,8	0,141*

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Üldiselt paljudel lastel esineb raskusi magama jäämisel. Siis ka siin erinesid statistiliselt oluliselt need lapsed kelle peres esineb vägivalda neist, kelle peres vägivalda ei esine. 81% vägivaldsest perest pärit lastest märkis, et neil on raske uinuda. Mittevägivaldsest perest pärit lastest märkis seda 63% vastanutest.

3.4 Perevägivalda mõju laste rahulolule.

Küsitluses osalenud lapsed olid üldiselt oma eluga rahul. Aga ka siin esines statistiliselt oluline erinevus perevägivalda pealt näinud ja seda mitte näinud laste vahel. Nimelt olid lapsed, kelle vanemate vahel esineb vägivalda, oma elu ja selle aspektidega oluliselt vähem rahul kui lapsed, kelle peres vägivalda ei ole.

Eriti oluliselt tuleb laste rahulolematust välja turvalisuse küsimuse puhul. Kui mitte vägivaldses peres elavatest lastest on oma turvalisusega täiesti rahul 63%, siis vägivaldses peres elavatest lastest kõigest kolmandik lastest (Tabel 9).

Tabel 9. Noorte rahulolu oma eluga

	on esinenud vägivalda		ei ole esinenud vägivalda		T-test
	Keskmine	Täiesti rahul (%)	Keskmine	Täiesti rahul (%)	
Oma välimusega	6,3	14	7,3	29	3,3**
Tulevikuga	7,3	14	8	32	2,8*

Oma tervisega	7,6	27	8,3	48	2,7*
Oma eluga üldiselt	7,6	27	8,5	51	3,3**
Turvalisusega	8,2	32	9,2	63	4,6***
Vabadusega	7,7	32	8,6	49	3,4**
Kuidas vanemad kuulavad	7,8	33	8,5	48	2,6

*p<0,005;**p<0,001;***p<0,0001

Veel tunnevad vägivaldses pere elavad lapsed rohkem muret oma tuleviku pärast. Tulevikuga oli täiesti rahul 14% peres vägivalda kogenud lastest, kui mittevägivaldses peres olid oma tulevikuga rahul 32%. Kuigi teismelised lapsed üldiselt ei ole oma välimusega rahul, olid ka selle väite puhul vägivaldses peres elavad lapsed statistiliselt oluliselt rahulolematumad oma välimusega, kui need, kelle peres ei ole vägivalda. Üleüldise eluga rahulolu puhul oli samuti märgatav erinevus. Mittevägivaldses peres kasvavatest lastest pooled olid oma eluga täiesti rahul, samas vägivaldses peres kasvavate laste hulgas oli oma eluga täiesti rahul 27%.

4 ARUTELU

Bakalaureusetöö eesmärk oli teada saada vanematevahelise vägivalda mõju lapse tundmustele, suhetele eakaaslastega ja koolis toimetulemisele. Samuti soovisin analüüsida, kuidas võib lähedaste vägivalda pealt nägemine mõjutada laste rahulolu elu ja selle erinevate aspektidega.

Lapsed võivad kogeda perevägivalda mitmel erineval moel. Nad võivad olla otsesed pealtnägijad ja kuuljad, võivad märgata hilisemaid perevägivalda tagajärgi, näha lõhutud asju või vigastatud vanemat. Ligi pooled minu uurimuses osalenud lastest vastasid, et nende peres on vanemate vahel vähemal või rohkemal määral esinenud vägivalda. Rohkem nimetasid lapsed siinkohal emotsionaalsest vägivalda, kus ema karjub isa peale või vastupidi. Oluliselt vähem toodi välja vanematevahelist alandamist. 7% vastanutest tunnistas, et peres on esinenud ka füüsilist vägivalda isa poolt ema vastu ning 4% lastest märkis, et on ette tulnud olukordi, kus ema lööb isa. Mehed ja naised kasutavad vägivalda erinevalt. Ka minu uurimuses ilmnes tendents, et ema karjub rohkem isa peale, ent isa alandab ja lööb ema sagedamini kui vastupidi

Sarnaselt täiskasvanutega (Soo 2010) eristusid ka minu uurimuses tüdrukud oluliselt poistest. Tüdrukute sõnul esineb kodus vägivalda rohkem kui poiste hinnangul. See võib viidata sellele, kuidas poisid ja tüdrukud tõlgendavad erinevaid juhtumeid. Kuna naised tunnevad vägivalda puhul rohkem hirmu ja tajuvad toimunut tõsisemana kui mehed (Soo K., 2010), siis võib arvata sama ka poiste ja tüdrukute kohta. Ka minu uurimuses tundsid vägivaldses peres elavad tüdrukud oluliselt rohkem hirmu, kui poisid ning veel soovisid tüdrukud poistest oluliselt rohkem kodust põgeneda. Ka (Soo K., 2010) uuringus eristusid selles osas paarisuhtes vägivalda kogenud naised meestest, kui peale vägivalda juhtumeid oli kodust lahkuvaid naisi meestest oluliselt rohkem.

Vägivaldses keskkonnas elamine mõjutab tugevalt nii lapse seesmist kui välimist reaalsust (Arnell ja Ekbohm, 2008). Minu uuringust selgus, et vanematevaheline tüli tekitas lastes hirmu, abitust ja üksindust ning pooled vägivaldses peres elavatest lastest olid õnnetud. Ligi kolmandik vägivaldses peres elavatest lastest tundsid, et nemad on antud olukorras süüdi. See on üks olulisi tagajärgi, mida lapsed vanematevahelise vägivalda korral tunnevad. Ka täiskasvanute uuringutest on ära märgitud süütunne (Linno, Soo, ja Strömpl, 2011b). Süü ja häbi on üks peamisi põhjuseid, miks ohvrid ei julge otsida abi ja olukorrast kellelegi rääkida. Näiteks minu uurimuses kolmandik vägivaldses peres elavatest noortest avaldasid, et neil ei ole kellelegi rääkida, seega ka mitte vanematega. John Bowlby seotusteooria järgi lapsele turvalisema maailma loomiseks on oluline lapse ja ema emotsionaalne seotus (Butterworth ja Harris, 2002). See paneb aluse, et lapsed

suudaksid luua enda jaoks olulisi, püsivaid ja emotsionaalselt tähenduslikke suhteid oluliste inimestega. Tuleb välja, et paljudes vägivaldsetes peredes on saanud kahjustada lapse ja ema vaheline usalduslik kiindumussuhe. Võimalik, et ema on isapoolse vägivalda ohver ja ta on vägivaldast šokis ning ise emotsionaalselt häiritud, mistõttu ei suuda või ei jaksa last toetada ja tema muret kuulata. Teiseks võib mainitud tulemus viidata sellele, et lapsel pole ka koolis ega sõprade hulgas kedagi usalduslikku, kellega rääkida. Laste seksuaalse väärkohtlemise uuring (Soo, jt 2016) näitas, et paljud vägivalda ohvrid ei räägi juhtunust ja sageli nad ei tea, kellele rääkida. Hirmu- ja süütunne võivad olla takistuseks, et laps otsiks abi.

Minu töös selgus veel, et ligi pooled vägivaldsest perest pärit lapsed on oma eakaaslasi löönud. Kasvades pidevas vägivaldses keskkonnas, võib laps üle võtta seal toimuvad käitumismustrid nagu ütleb ka sotsiaalse õppimise teooria. Sellel lapsel, kes kasvab üles pidevas agressiivse käitumisega keskkonnas, on suurem risk võtta ka ise omaks erinevate olukordade lahendamisel agressiivne käitumismuster (Cunningham, jt 1998). Vägivaldses peres elavatel lastel on sõpradega rohkem tülisid kui neil, kes elavad turvalises kodus. Märkimisväärne hulk lapsi avaldas ka, et on oma eakaaslasi kas koolis või sotsiaalmeedias narrinud. Konfliktid suhtes eakaaslastega võivad viia tõrjumiseni eakaaslaste grupist, üksi jäämise korral muutub abi ja toe saamine veelgi raskemaks.

Vägivaldses peres elamine tekitab lastel raskusi koolis käimisel. 48% lastest tunnistas, et neil on peale vanemate vahelisi tülisid raske koolitunnis keskenduda. Kolmandik märkis, et ei tahaks üldse kooli minna. Lisaks on paljud peres vägivalda pealt näinud lapsed koolist põhjuseta puudunud ja tülitsevad õpetajaga. Võrreldes lastega, kelle peres ei esine vägivalda, olid siin olulised erinevused. Süsteemiteooria kohaselt on pereliikmed üksteisega tugevalt seotud. Ühe pereliikme vägivaldne käitumine mõjutab teiste pereliikmete reaktsioone (Cunningham jt, 1998). Minu uuringus soodustas vägivaldsus kas laste kodust lahkumist või tekitas hirmu. Pere on väike süsteem suure süsteemis. Samuti nagu peresiseselt on kõik liikmed üksteisest mõjutatud, nii on see ka ühiskonnas üldiselt. Erinevad süsteemid on üksteisest tihedalt läbi põimunud ja pidevas interaktsioonis. Siin hakkabki silma olukord, et kui peres on vägivald, avaldab see mõju lapsele nii kodus kui ka koolis. Õpetajad ei näe üldjuhul kodus toimuvat ning kui kontaktid lapsevanematega on harvad, ei saagi õpetajad teada, mis võivad olla lapse mured ja probleemse käitumise tegelikud põhjused. Hirm ja süütunne ei lase lapsel kodus toimuvast rääkida. Võimalik, et see on autoritaarse vanema poolt ka rangelt ära keelatud. Nii otsivad lapsed raskest olukorrast väljapääsu, paremal juhul istuvad nad, kapuuts peas, koolitunnis, lootes, et õpetajad ei küsi ega uuri. Võib-olla jääb talle tunnist midagi isegi meelde. Halvemal juhul ta lihtsalt ei lähegi kooli ja konfliktid õpetajaga aina süvenevad.

Lapse eakohasele arengule on eluliselt tähtis lapse täisväärtuslik uni. Ilmselt peale aktiivset perioodi vajab laps korraliku puhkust. Tähelepanuväärse tulemusena ilmnes, et 72% 12–16-aastastel lastel esineb uinumisraskusi. Veelgi enam, vägivalda pealt näinute seas on see osakaal aga oluliselt kõrgem. Üheks põhjuseks, miks lapsel on raske uinuda, võibki olla kodus toimuv vägivald. Samuti võib siin olla seos olukorraga koolis. Kui laps ei ole öhtul õigel ajal magama jäänud, jääb puhkeaeg talle lühikeseks. See omakorda avaldab olulist mõju lapse keskendumis- ja õpivõimele koolis. Kui vanemad on oma probleemidega liiga hõivatud, ei pruugi nad märgatagi, mis tegelikult lapsega toimub. Lõpuks kasvavad probleemid kodus ja koolis lastel üle pea. Nii võivadki lapsed otsida võimalust olukorrast pääsemiseks. Ühe võimalusena ongi lihtsalt kodust ära põgeneda. Minu uurimuses avaldas 13% vägivaldsest perest pärit tüdrukutest, et on kodust ära jooksnud, kuid poistest vastas nii 5%. Politsei saab üle Eesti igapäevaselt teateid kodust lahkunud laste kohta ja enamasti on jooksikud vanuses 12–16. Kindlasti ei ole kõik lapsed jooksus alati perevägivalda pärast, aga oma igapäevatoos näen, et see on siiski sage põhjus. Kahjuks ei lahene probleem sellega, kui politsei toob lapse koju tagasi. Kodust ära jooksmine võib olla lapse viis abi paluda, kui ta seda sõnades väljendada ei oska või ei julge.

Vägivaldses peres elavad lapsed ei olnud oma elu ja selle erinevate aspektidega nii rahulolevad kui nende eakaaslased, kelle peres ei ole vägivalda. Märkimisväärselt rahulolematud olid vägivaldses peres kasvavad lapsed oma tuleviku suhtes, aga eriti rahulolematud olid nad oma turvalisusega.

Käesolev bakalaureusetöö näitas, et perevägivald avaldab mõju lastele. Tuginedes laste seisukohtadele näeme, et vägivald peres mõjutab laste rahulolu. Vägivaldses peres elavad lapsed tunnevad rohkem hirmu, neil on koolis raskem keskenduda ja nad ei tahaks üldse kooli minna. Õpetajad võivad selliseid lapsi, kellel on vastumeelsus kooli minna ja raske vägivalda tõttu koolis keskenduda, tajuda probleemsetena. Kui laps ka ei räägi (ei usalda õpetajat ega eakaaslast), siis ongi konfliktid õpetajaga kergemad tekkima. See oma korda süvendab ainult vastumeelsust ja trotslikust kooli suhtes ja edasi üleüldist rahulolematust oma elus.

Viies laste hulgas läbi sellist uurimust, nägin, et see teema puudutab lapsi väga. Seda oli selgelt näha laste vastustest teema kohta üldisemalt. Oli neid, kellele see teema oli võõras, kuid tunnistasid, et teemakäsitletus on oluline. Kindlasti ei olnud teema võõras lastele, kelle peredes toimub vägivalda. Just need lapsed pidasid ankeedis ka teemat väga oluliseks ja tunnistasid, et see pole üksnes täiskasvanute probleem. Kuna lapsed tunnevad, et see on nende probleem, võib olla siin ka suund, kuidas nendeni jõuda.

Tunnen, et uurides seda teemat rohkem süvitsi, jäi see mulle tõsiselt hingele. Kuna Põlva on väike, tuli ette olukordi, kus mõned lapsed juba teadsid, kus mina töötan, kuid uurimust see minu meelest ei seganud. Enne küsitluste täitmist selgitasin põhjalikult lastele, milleks ma seda teen. Kuna uurimus oli anonüümne, siis kahjuks ma ei tea, millised lapsed praegu kõige rohkem tuge vajavad. Selle tööga saan anda signaali kooli, et laste peredes toimuv avaldab neile mõju. Võib-olla saavad ka õpetajad siit pisut rohkem teadmisi, et lapsi mõista ja abivajavaid õpilasi rohkem märgata ning neid võimalusel aidata.

Toon välja ühe eredalt meelde jäänud lapse lause viimases avatud küsimuses: „Minul on hea ja armastav pere, iga laps väärib hoolivaid vanemaid“.

KOKKUVÕTE

Lapsed võivad kogeda perevägivalda mitmel erineval viisil. Nad võivad pealt kuulda või näha vägivalda vanemate vahel, olla ise ohver või kaasatud teise vanema vastu suunatud vägivalda. Aga nad võivad ka tajuda vägivallajuhtumi tagajärgi. Perevägivald on reeglina korduv sündmus ning võib kahjustada last mitmel moel.

Bakalaureusetöö eesmärk oli teada saada vanematevahelise vägivalla mõju lapse tundmustele, suhetele eakaaslastega ja koolis toimetulemisele. Samuti soovisin analüüsida, kuidas võib lähedaste vägivalla pealt nägemine mõjutada laste eluga rahulolu. Lähtuvalt sellest koostas inkeedi ja viisin läbi küsitluse Põlvamaa ühe kooli 6–9 klassi õpilaste hulgas.

Uurimuses osales 310 Põlva kooli 6.–9. klassi õpilast vanuses 12–16 aastat.

Ligi pooled uurimuses osalend lapsed vastasid, et nende peres on esinenud vähemalt üks emotsionaalse või füüsilise vägivalla juhtum vanemate vahel. Enamasti märkisid lapsed siinkohal emotsionaalse vägivalla toimumist (karjumine ja alandamine). 7% uuringus osalenud lastest tunnistas, et peres on esinenud ka füüsilist vägivalda isa poolt ema vastu ning 4% andis teada, et ema lööb isa.

Pooled vägivaldses peres kasvavad lapsed tundsid ennast peale vanemate vahelist tõsist tüli õnnetuna ning märkisid, et neil on raske koolitundides keskenduda ja kaasa töötada. Kolmandik tundis hirmu ja arvasid ennast olevat tüli tekkimises süüdi ning ei taha üldse kooli minna. Üle 90% oma vanematevahelist vägivalda pealt nägevatest lastes tõid välja tõsiasja, et neil on esinenud oma sõpradega tülisid ning ligi pooltel on koolis esinenud õpetajaga konflikte. Ühe märkimisväärse probleemina ilmnes, et 82% vägivaldsest perest pärit lastel esinevad raskused magama jäämisel.

Lapsed, kelle vanemate vahel esineb vägivalda, oma eluga üldiselt vähem rahul kui need, kelle peres vägivalda ei esine. Nimelt on oma eluga täiesti rahul ainult 27% uurimuses osalenud vägivaldsetest peredest pärit lastest. Turvalisusega oli täiesti rahul 32% lastest. Oma tulevikuga oli rahul 14% vägivaldsetes peredes kasvavatest lastes.

Uurimistöö tulemusena selgus, et vanematevaheline vägivald avaldab mõju laste tundmustele, suhetele eakaaslastega ja koolis toimetulemisele ja eluga rahulolule.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Arnell, A., ja Ekblom, I. (2008). *"Siis ta lõi emmet..." Pervägivalda pealt näinud laste intervjuuerimine*. Tallinn: Eesti Sotsiaalprogrammide Keskus ja MTÜ Tallinna Laste Tugikeskus.
- Bancroft, L., ja Silverman, J. G. (2007). *Vägivallatseja lapsevanemana. Millist mõju avaldab lähisuhtevägivald perekonna toimimisele Tartu Naiste varjupaik*. Tartu Naiste Varjupaik.
- Butchart, A., Harvey, A. P., Mian, M., ja Führen, T. (2006). *Preventing child maltreatment: a guide to taking action and generating evidence*. World Health Organization.
- Butterworth, G., ja Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Corby, B. (2007). *Childabuse towards a knowledge base*. Open University Press.
- Cunningham, A., Jaffe, P. G., Baker, L., Malla, S., Mazaheri, N., ja Poisson, S. (1998). *Theory-derived explanations of male violence against female partners: Literature update and related implications for treatment and evaluation*. London Family Court Clinic.
- Ellis, G. (2012). The impact on teachers of supporting children exposed to domestic abuse. *Educational Child Psychology*.
- FRA. (2014. a.). Violence against women: an EU-wide survey. Main results report Kasutamise kuupäev: 29. aprill 2020. a., <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>
- Gosselin, D. K. (2005). *Heavy Hands An Introduction to the Crimes on Family Violence Third Edition*.
- Horwitz, S. H., Mitchell, D., LaRussa-Trott, M., Santiago, L., Pearson, J., Skiff, D. M., ja Cerulli, C. (2011). An Inside View on Police Officers' Experience with Domestic Violence.
- Iwaniec, D. (2007). *The emotionally abused and neglected child: identification, assessment and intervention: a practice handbook*.
- Karistusseedustik. (06. 06 2001. a.). allikas Riigi Teataja, Kasutamise kuupäev: 25. 01 2020. a., <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411?leiaKehtiv>

- Keltikangas-Järvinen, L. (2011). *Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused*. Koolibri.
- Korp, E., ja Rääk, R. (2004). *Lastekaitse töö kohalikus omavalituses Käsiraamat*. Tallinn: EV Sotsiaalministeerium Tervise Arengu Instituut.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, J. A., ja Lozano, R. (2002). *WHO Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organization.
- Lapseõiguste konventsioon*. (16 1996. a.). Riigi Teataja Kasutamise kuupäev: 08. mai 2020. a., <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>
- Laste väärkohtlemine peres*. (s.a). Kriminaalpoliitika. Kasutamise kuupäev: 03. mai 2020. a., <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/laste-vaarkohtlemine-peres>
- Lastekaitseadus*. (19. 11 2014. a.). Riigi Teataja Kasutamise kuupäev: 20. aprill 2020. a., <https://www.riigiteataja.ee/akt/128112017019?leiaKehtiv>
- Liivamägi-Hitrov, A., ja Kask, K. (2016). *Lapse käsitlemise käsiraamat*. Justiitsministeerium.
- Linno, M., Soo, K., ja Strömpl, J. (2011a). *Juhendmaterjal perevägivaldala vähendamiseks ja ennetamiseks*. Justiitsministeerium.
- Linno, M., Soo, K., ja Strömpl, J. (2011b). *Perevägivaldala levikut soodustavad riskid ja perevägivaldala ulatus praktikute hinnangutes*. Justiitsministeerium.
- Long-Term Consequences of Child Abuse and Neglect*. (04 2019. a.). 2020. a., allikas Children Welfare Gateway Kasutamise kuupäev: 07. 03 <https://www.childwelfare.gov/pubs/factsheets/long-term-consequences/>
- Mis on perevägivald*. (s.a). allikas Kriminaalpoliitika Kasutamise kuupäev: mai 2020. a., <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/perevagivald/mis-perevagivald>
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E., ja Regan, L. (2002). *Children's Perspectives on Domestic Violence*. London Thousand Oaks New Delhi: SAGE Publications.
- Naistevastase vägivaldala ja perevägivaldala ennetamise ja tõkestamise Euroopa Nõukogu konventsioon*. (26. 09 2017. a.). allikas RT II, 26.09.2017, 2 Kasutamise kuupäev: 08. mai 2020. a., <https://www.riigiteataja.ee/akt/226092017002>

- National Child Traumatic Stress Network*. (12 2014. a.). allikas Children and Domestic Violence. How Does Domestic Violence Affect Children? Kasutamise kuupäev: 07. mai 2020. a., https://www.nctsn.org/sites/default/files/resources//children_domestic_violence_affect_children.pdf
- Paloheimo, M. (2008). *Lapsepõlve mõjud*.
- Rootalu, K. (2014). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Tunnused ja nende tüübid Kasutamise kuupäev: 15. 02 2020. a., <http://samm.ut.ee/tunnused-ja-nende-tyybid>
- Soo, K. (2010). *Paarisuhtevägivald Eestis – levik ja tagajärjed*. Tartu.
- Soo, K., ja Kutsar, D. (2020). *Kuidas elad Eesimaa laps? Ülevaade 8-12-aastaste laste subjektiivsest heaolust*. Tartu Ülikool.
- Soo, K., Ilves, K., ja Strömpl, J. (2009). *Laste väärkohtemisejuhtumitest teavitamine ja võrgustikutöö*. Tartu: Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika instituut.
- Soo, K; Lukk, M; Ainsaar, M; Beilmann, M; Sammul, M; Tamm, G; Espenberg, K; Murakas, R; Arak, T; Aksen, M; Vahaste-Pruul, S; Kutsar, D (2016). *Laste ja Noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Soo, K., Reitelmann, E., ja Laan, T. (2012). *Sooline vägivald ja perevägivald käsiraamata põhikooli õpetajale*. ENÜ Sihtasutus.
- Strömpl, J., Selg, M., ja Linno, M. (2012). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltööuurimusse. Laste väärkohtlemise lood*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tamm, K. (s.a). *Kuritegevus Eestis 2019.*, Perevägivald ja Ahistamine Kasutamise kuupäev: 26. aprill 2020. a. <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/>
- Tooding, L.-M. (1998). *Andmeanalüüs sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.
- Yamawaki, N., Ochoa-Shipp, M., Pulsipher, C., Harlos, A., ja Swindler, S. (2012). Perceptions of Domestic Violence: The Effects of Domestic Violence Myths, Victim's Relationship With Her Abuser, and the Decision to Return to Her Abuser. *Journal of Interpersonal Violence*.

LISA 1

Head õpilased,

Olen Tartu Ülikooli tudeng ja oma lõputöö raames, uurin, millises perekonnas elavad Põlvamaa 6-9 klassi noored. Millised on pereliikmete omavahelised suhted ning kuidas noored saavad hakkama erinevates olukordades kodus, koolis või mujal igapäevaeluvaldkondades.

Antud uuring on oluline, kuna teadlikkus noorte kogemustest aitab paremini mõista noorte käitumist, tundeid ja probleeme ning välja töötada paremaid lahendusi nende aitamiseks.

Seoses sellega palun Sinu abi, et antud teemat uurida. Palun vasta alljärgnevatele küsimustele, tehes ristike kasti või tõmmates ring ümber Sinu jaoks õigena tunduvale vastusevariandile. Uuringus osalemine on vabatahtlik ja anonüümne, see tähendab et Sa ei pea kuhugi kirjutama oma nime. Kui on mõni küsimus, mis tekitab Sinus ebamugavust, siis võid jätta sellele vastamata. Samas on kõik Sinu vastused väga olulised uuringu õnnestumiseks.

1. Sugu	
Tüdruk ☐	Poiss ☐

2. Vanus _____

3. Kodune keel		
Eesti ☐	Vene ☐	Muu _____

4. Sa elad	
Linnas ☐	Maal ☐

5. Sinu peres on			
Ema ☐	Isa ☐	Kasuema ☐	Kasuisa ☐
Teised sugulased. Kes _____			

6. Mitu õde/venda Sul on? (Märgi arv)			
_____ õde	_____ venda	_____ kasuõde	_____ kasuvend(a)

7. Järgnevalt on esitatud rida sõnu, millega võib iseloomustada kodu. Hinda, kui omased on alltoodud jooned Sinu kodule? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)			
	Täiesti omane	Mingil määral	Ei ole omane
Rahulik	1	2	3
Korras	1	2	3
Ahistav	1	2	3

Puhas	1	2	3
Hubane	1	2	3
Sõbralik	1	2	3
Vaenulik	1	2	3
Külalislahke	1	2	3
Kindel	1	2	3
Mugav	1	2	3
Ilus	1	2	3

8. Kas Sinu vanemad tunnevad huvi, milliseid hindeid Sa saad? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)

	Jah	Mõnikord	Ei
Ema	1	2	3
Isa	1	2	3

9. Kui saad koolis halva hinde, kuidas kodus sellele reageeritakse? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)

	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Neil on ükskõik	1	2	3
Suhtuvad sõbralikult	1	2	3
Saan riielda	1	2	3
Saan tutistada vitsa või rihma	1	2	3
Ma ei ole kunagi saanud koolis halba hinnet.	☐		

10. Kas Sinu arvates on järgnevalt esitatud käitumisviiside puhul tegu vägivallaga või mitte? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)

	Jah	Pigem jah	Pigem ei	Ei
Teise lapse löömine	1	2	3	4
Teise lapse löömine enesekaitseks	1	2	3	4
Teise lapse narrimine koolis või tänaval	1	2	3	4
Teise lapse narrimine interneti vahendusel	1	2	3	4
Vanemad panevad karistuseks koduaresti	1	2	3	4

Karistuseks ei lubata internetti, vaadata televiisorit või mängida elektroonilisi mänge	1	2	3	4
Vanemad keelavad kohtuda sõpradega	1	2	3	4
Õpetaja on koolis liiga range	1	2	3	4
Õpetaja alandab ja mõnitab lapsi	1	2	3	4
Õpetaja kohtleb poisse ebaõiglaselt	1	2	3	4
Õpetaja kohtleb tüdrukuid ebaõiglaselt	1	2	3	4

11. Kas üldse ja kust oled kuulnud või lugenud perevägivallast? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)		
	Jah	Ei
Televiisorist	1	2
Koolis õpetajalt	1	2
Ajalehtedest/ajakirjadest	1	2
Emalt	1	2
Isalt	1	2
Sõpradelt	1	2
Internetist	1	2
Lastekaitsetöötajalt, politseilt või teistelt spetsialistidelt	1	2
Teistelt inimestelt	1	2
Pole kordagi sellest kuulnud	1	2

12. Mis on Sinu arvates perevägivald? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)				
	Jah	Pigem jah	Pigem ei	Ei
Vanemad vaidlevad koduste murede pärast	1	2	3	4
Laps vaidleb õe/vennaga	1	2	3	4
Emma/isa riidleavad lapsega halbade hinnete pärast	1	2	3	4
Laps kakleb õe/vennaga	1	2	3	4
Emma lööb isa	1	2	3	4
Isa lööb emma	1	2	3	4
Isa alandab ja mõnitab emma	1	2	3	4
Emma alandab ja mõnitab isa	1	2	3	4
Laps kiusab oma õde/venda	1	2	3	4

13. Palun vasta järgmistele küsimustele (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)			
	Jah alati	Mõnikord	Ei
Kas Sinu vanemad hoolitsevad selle eest, et Sul oleks kõht täis ja riided seljas?	1	2	3
Kas Sinu vanemad hoolitsevad Sinu eest, kui Sa oled haigestunud?	1	2	3
Kas su vanemad konsulteerivad arstiga, kui oled tõsiselt haigestunud?	1	2	3
Kui vajad abi, kas Sinu vanemad aitavad Sind koolis antud koduste ülesannete tegemisel?	1	2	3
Kas Sinu vanemad lasevad Sul iseseisvalt teha Sind puudutavaid otsuseid?	1	2	3
Kas sinu vanemad on Sind kaasa tõmmanud või sundinud tegema, midagi mis on seadusega vastuolus?	1	2	3
Kas Sa kardad oma vanemaid?	1	2	3
Kas kodu on Sinu jaoks koht, kuhu Sa tahad minna?	1	2	3

14. Kas Sinu peres on mõnikord juhtunud midagi sellist? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)			
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Isa lööb ema	1	2	3
Isa mõnitab või alandab ema	1	2	3
Emal lööb isa	1	2	3
Emal mõnitab või alandab isa	1	2	3
Isa karjub ema peale	1	2	3
Emal karjub isa peale	1	2	3
Emal tarvitab alkoholi	1	2	3
Isa tarvitab alkoholi	1	2	3
Mina või keegi teine sekkub vanemate tüldesse, et seda lõpetada	1	2	3
Minu vanemad ei ole kunagi tülditsenud laste juuresolekul.	☐		

15. Kuidas Sa ennast tunned, kui vanemate vahel on toimunud tõsine tüli? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)				
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi	Ei oska öelda
Tunnen, et ei taha järgmine päev kooli minna	1	2	3	4
Koolitunnis on raske keskenduda ja kaasa töötada	1	2	3	4
Tunnen suurt hirmu	1	2	3	4

Tunnen ennast abitu ja üksikuna	1	2	3	4
Tunnen ennast süüdi	1	2	3	4
Tunnen ennast õnnetuna	1	2	3	4
Tunnen, et tahaksin kodust ära põgeneda	1	2	3	4
Tunnen, et mul ei ole mitte kellegagi rääkida	1	2	3	4
Tunnen soovi kätte maksta	1	2	3	4
Tunnen, et see ei ole minu mure või probleem	1	2	3	4
Meie peres ei ole iialgi olnud tõsiseid tülisid	□			

16. Vasta alljärgnevatele küsimustele? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)			
	Sageli	Mõnikord	Mitte kunagi
Kas Sa oled koolist põhjuseta puudunud?	1	2	3
Kas Sa oled kodust ära jooksnud?	1	2	3
Kas Sul on esinenud sõpradega tülisid?	1	2	3
Kas Sul on esinenud õpetajatega tülisid?	1	2	3
Kas Sul on esinenud raskusi magama jäämisel?	1	2	3
Kas Sa oled koolis kedagi löönud?	1	2	3
Kas Sa oled koolis kedagi narrinud?	1	2	3
Kas Sa oled kedagi internetis (nt sotsiaalmeedias) narrinud?	1	2	3

17. Kui rahul Sa oled järgmiste asjadega oma elus? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)											
	0 = Üldse ei ole rahul						10 = Täiesti rahul				
Sellega, kui turvaliselt Sa end tunnend	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Vabadusega, mis Sul on	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oma välimusega	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sellega, mis võib Sinu elus edaspidi juhtuda	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sellega, kui palju vanemad Sind kuulda võtavad	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oma tervisega	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Oma eluga üldiselt	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

18. Palun vasta, kui võrd on Sinu elus need õigused täidetud? (tõmba igal real sobivale variandile ring ümber)					
	Jah, täiesti	Teatud määral küll	Pigem ei ole	Ei ole	Ei oska öelda

Õigus elada koos hoolivate ja armastavate vanematega	1	2	3	4	5
Õigus õiglasele kohtlemisele ka siis, kui Sa teed midagi valesti	1	2	3	4	5
Õigus kaasa rääkida otsuste tegemisel, mis mõjutavad Sinu elu	1	2	3	4	5
Õigus murede korral spetsialistidelt abi saada	1	2	3	4	5
Õigus kaitsele ohtlike inimeste ja olukordade eest	1	2	3	4	5

19. Kuidas Sa ennast ankeeti täites tundsid?				
	Jah	Pigem jah	Pigem ei	Ei
Ankeedis esitatud teemad olid liiga tõsised	1	2	3	4
Ankeedis esitatud teemad olid minu jaoks väga olulised	1	2	3	4
Ankeedis esitatud küsimused olid naljakad	1	2	3	4
Ankeedis esitatud teemad on minu jaoks väga võõrad	1	2	3	4
Ankeedis esitatud teemad on täiskasvanute probleemid	1	2	3	4

20. Kas on midagi, mida soovid veel lõpetuseks ise öelda

Suur aitähh vastamast!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Riina Rinne,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Perevägivalla mõju lastele ühe kooli näitel“, mille juhendaja on Kadri Soo, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Riina Rinne 27.05.2020